

Література

1. Баглиева А. Менталитет как объект системного исследования / А. Баглиева // Человек и труд. — 2009. — № 3. — С. 58—60.
2. Баглиева А. Ментальность как базовая константа национального сознания / А. Баглиева // Человек и труд. — 2009. — № 9. — С. 53—55.
3. Большой энциклопедический словарь. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Большая Российская энциклопедия; СПб.: Норит, 2004. — 1456 с.
4. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. — К.: Знання, 1991. — 240 с.
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т. / Редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. — К.: Наукова думка, 1991. — 12 кн. — Т. 1: До початку XI в. — 736 с.
6. Дослідження рівня довіри громадян України до демократичних інституцій, органів влади / Національний інститут стратегічних досліджень // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.niss.gov.ua.
7. Лопушинський І. Формування національного менталітету — нагальне завдання сучасної української держави // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. — 2006. — № 3. — С. 207—213.
8. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 сепня 1996 р. — Преса України, 1997. — 80 с.
9. Пухкал О. Духовний вимір української ментальності // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. — 2008. — № 4. — С. 370—378.
10. Соціальна філософія: Короткий енциклопедичний словник / Загальна редакція і укладання В. П. Андрущенко, М.І. Горлач. — Київ-Харків: ВМП «Рубикон», 1997. — 400 с.
11. Соціологічна енциклопедія / Укл. В.Г. Городяненко. — К.: Академвидав, 2008. — 456 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»)
12. Терещенко Н. В. Особливості формування мотивації трудової діяльності робітників підприємств в умовах трансформації економічних відносин в Україні // Дис. на здобуття наук. ступ. канд. соціол. н. — 22.00.04 — спеціальні та галузеві соціології. — 201с.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2013 р.

УДК 331.1

Гаман Г.В.,

канд. екон. наук, доц.

кафедра управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ «Київський національний економічний Університет
імені Вадима Гетьмана»

ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ — КЛЮЧОВА ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

У статті розкрито проблему бідності населення як найбільшу перепону розвитку людського капіталу, наводить основні її причини і фактори впливу, особливості вітчизняного ринку та світові дослідження, а також зазначає можливі шляхи її викорення.

Статья раскрывает проблему бедности населения как наибольшее препятствие развития человеческого капитала, приводит основные ее причины и факторы влияния, особенности отечественного рынка и мировые исследования, а также указывает возможные пути ее решения.

The article deals with the problem of poverty as the greatest barrier of human capital development, cites its main causes and impacts, especially domestic market and international research and notes the possible solutions.

Ключові слова. Бідність населення, людський капітал, концепції дослідження бідності, програми подолання бідності, державні стратегії подолання бідності.

Ключевые слова. Бедность населения, человеческий капитал, концепции исследования бедности, программы преодоления бедности, государственные стратегии преодоления бедности.

Key words. Poverty population, human capital, research the concept of poverty, poverty alleviation programs, government poverty reduction strategy.

Вступ. Бідність населення незважаючи на зростання чисельності мільонерів, дорогих авто, елітної нерухомості та вишуканої їжі, залишається актуальною проблемою сьогодення, а також глобальною проблемою людства. Світова фінансова криза спричинила необхідність для споживачів у багатьох країнах світу обмежити свої витрати, реагуючи на зниження рівня доходів і побоюючись безробіття. В цілому чисельність бідних у світі, на думку експертів, буде зростати і в 2015 році становитиме 900 млн осіб, що вже характеризуватиме певну соціальну катастрофу.

Усі країни, враховуючи будь-яку ситуацію на ринку, навіть кризову, перш за все намагаються врятувати людський капітал, як стратегічний ресурс і багатство суспільства, проте наша держава його демонструє лише програмами та гучними промовама. Адже всім відомо, що економічно розвинені держави, або ті, що прагнуть стати такими, повинні створювати умови для розвитку платоспроможних громадян, які в майбутньому стануть основними інвесторами розвитку економіки, суспільного виробництва.

Проблема бідності населення є предметом дослідження багатьох учених, економістів, демографів, соціологів, перебуває у центрі уваги журналістів, представників державних установ і неурядових організацій як вітчизняного ринку, так і світового рівня. У своїх роботах вони досліджують як методичні підходи до визначення бідності, так і особливості прояву цього явища в Україні та його наслідки. Проте й досі у вітчизняній науці відсутні спроби комплексного розкриття бідності як багатоаспектного явища, яке охоплює не тільки нестачу доходів, із врахуванням специфічних для України умов. Враховуючи значущість досліджень, зазначимо, що дане питання потребує ґрунтовного узагальнення та розробки заходів вирішення проблеми зuboжіння характерних для вітчизняного ринку.

Постановка завдання. Необхідність розкриття проблем бідності населення обумовлена зростанням чисельності бідного населення, як основної перепони розвитку людського капіталу.

Результати дослідження. До 1999 року не було чіткого визначення терміну бідність. Уряд України визначив проблему бідності як неможливість через брак коштів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу.

До переліку основних потреб людини, що найбільш точно окреслюють ситуацію з бідністю у країні включають можливість: дотримання здорового способу життя; якісне медичне обслуговування; доступність освіти; побутові умови для нормального життя; працевлаштування у відповідності з набутою кваліфікацією.

У документах ООН підкреслюються чотири основних прояви бідності: коротке життя; низька професійно-освітня підготовка; позбавлення економічної бази нормального життя — чистої питної води, медичних послуг, якісного харчування; усунення від суспільного життя.

Досить часто бідне населення не має коштів перш за все на задоволення фізіологічних потреб, зокрема харчування. Так за даними Глобального індексу голоду за 2010 рік, складеному Міжнародним дослідницьким інститутом продовольчої політики, повідомляє Бі-Бі-Сі, понад мільярд людей у світі сьогодні недоїдають.

Організація ООН з продовольства і сільського господарства визначає голод як споживання менш як 1800 кілокалорій на день. Це мінімум, необхідний для здорового та активного життя.

Загалом, за оцінками ООН, в останні роки істотно побільшало людей, які потерпають від недоїдання. За статистикою [7], у світі страждає від голоду кожна сьома людина. Що шість секунд, за даними FAO, у світі помирає від недоїдання одна

дитина. Кожна третя дитяча смерть — від голоду, а економічна криза лише посилює гуманітарну ситуацію у світі, де 200 млн. дітей хронічно недоїдають. 65 дітей із тисячі помирають, не доживши до п'ятирічного віку. В Україні в дитячому віці помирають 16 з тисячі.

Африканський континент лідирує за кількістю осіб, які голодують. Згідно з даними американського урядового гуманітарного агентства USAID, станом на серпень 2009 р., населення Африканського континенту досягло 1 млрд людей і продовжує збільшуватися на 24 млн осіб на рік. У документі наголошується, що незважаючи на зниження народжуваності в північноафриканських країнах, таких як Єгипет або Туніс, на південь від Сахари народжуваність залишається на дуже високому рівні - в середньому 5,3 дитини на одну жінку. Лідером же є держава Нігер, мешканки якого в середньому народжують по 7 дітей [4].

У світовій практиці відомі три концепції та підходи, які різняться між собою та мають інші кількісні та якісні методи дослідження бідності:

1) абсолютна концепція — ґрунтується на чіткому встановленні мінімального рівня основних потреб, тобто фіксує межі бідності і встановлює систему індикаторів для аналізу рівня бідності;

2) відносна концепція — відображає співвідношення показників добробуту з рівнем матеріального забезпечення, який переважає в країні;

3) суб'єктивна концепція — здійснюється на основі оцінок самих респондентів, який визначають межу бідності самостійно, стосовно своїх потреб.

В Україні критерії бідності згідно із даними Державного комітету статистики визначаються суб'єктивним методом.

Проте проблему бідності необхідно розглядати ширше та комплексніше через різносторонні інтегровані фактори, зокрема враховувати [2]: природно-географічні та соціально-демографічні фактори, медичне забезпечення, економічні та політичні фактори.

Для реалізації Цілей Тисячоліття Уряд України розробляє національні програми подолання бідності, оцінка ефективності впровадження яких передбачає проведення своєчасного та надійного моніторингу бідності на державному і регіональному рівнях.

Згідно з державною Стратегією подолання бідності моніторинг бідності здійснюється на базі даних вибіркового обстеження умов життя домогосподарств, яке проводиться Державним комітетом статистики України на постійній основі з 1999 р. відповідно до сучасних міжнародних стандартів. Система показників бідності визначається за спеціальною Методикою комплексної оцінки бідності (затвердженою Указом Президента України від 5.04.2002 № 171).

З метою розв'язання даної проблематики країни ЄС офіційно проголосили 2010 рік Європейським роком боротьби з бідністю та соціальною ізоляцією. Україна у 2000 році приєдналась до Декларації тисячоліття ООН, де пріоритетною ціллю є викоринити бідність та голоду в світі (рис. 1). У 2001 році були затверджені Стратегія подолання бідності і Комплексна програма забезпечення її реалізації на 2002—2009 роки (затвердженою Указом Президента України від 15.08.2001 № 637/2001).

Потім була розроблена Програма економічних реформ на 2010—2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», яка передбачала широкий спектр проведення системних реформ, спрямованих на створення сучасної потужної економіки і забезпечення високого рівня життя людей. Проте підводити підсумки щодо реалізації вищезазначених програм ще завдалося б зарано, проте деякі невтішні висновки оприлюднила Рахункова палата України. Так, результати аудиту засвідчили поглиблення бідності у 2009 році у 11

областях України, зокрема у Сумській і Херсонській областях за межею бідності знаходяться майже половина населення [5].

Завдання розвитку людини, які визначаються Цілями тисячоліття ООН	
Ціль 1:	Викорінити бідність та голод
Ціль 2:	Досягнути загальної початкової освіти
Ціль 3:	Просувати гендерну рівність
Ціль 4:	Зменшити дитячу смертність
Ціль 5:	Покращити материнське здоров'я
Ціль 6:	Зменшити розповсюдження ВІЛ/СНІДу
Ціль 7:	Розвивати глобальне партнерство задля розвитку
Ціль 8:	Забезпечити сталий розвиток довкілля

Рис. 1. Завдання визначені Цілями тисячоліття ООН

Кожний з восьми громадян країни у 2009 році потрапив у категорію крайньої бідності. Серед причин такого стану: зниження якості життя і розміру реальної заробітної плати; зменшення частки заробітної плати у структурі прибутків населення; зростання цін на товари повсякденного вжитку, комунальні послуги; поглиблення фінансової кризи і неспроможність повернути депозити населенню; відсутність адресної соціальної допомоги; надмірне соціальне розшарування населення та фактична відсутність середнього класу та ін.

Рейтинг національного благополуччя країн (рейтинг процвітання) за 2010 рік, де Україна порівняно з 2009 роком погіршила своє становище опинившись на 69 місці (що на 8 позицій нижче) із 110 країн [1, с. 7].

Лише 25 % українців задоволені своїм рівнем життям (самий низький показник у світі), де поруч опинились Зімбабве (20 %), Домініканська республіка (46 %), Росія (59 %), Білорусь (78 %). Щодо лідерів, то це країни Північної Європи (самі щасливі країни світу) — Норвегія (76,5 %), Данія (90,1 %), Фінляндія — 25 %, наші заощадження складають лише 19 % від ВВП, лише 5 % довіряють свої кошти банкам, а 13 % — судовій системі. За списком доступності продуктів харчування Україна на 84 місці.

Звичайно, тут варто відзначити, що міжнародні організації вважають, що бідність — це загроза нормальному існуванню людей як такому, тоді як в Україні населення вважає себе бідним, якщо не можуть підтримувати своє існування на рівні гідного способу життя.

Найкраще справи йдуть в освіті — 40 місце із зазначенням, що у нас майже всі є грамотними, а за чисельністю людей з закінченою середньою освітою ми на 8 місці. Проте звернемо увагу на рівень бідності, який є надто високим для такої освіченої нації, отже можемо говорити про специфіку такого зубожіння, яке характерне для працюючих громадян або навіть для інтелігенції. Важливим є той факт, що лише 52 % українців задоволені своєю освітою, а 31 % вважають, що їх діти мають можливість нормально вчитися і розвиватись.

За можливістю отримання якісної базової меддопомоги Україна на 48 місці, проте населення стурбоване своєю стомленістю і хронічними проблемами зі здоров'ям. Що стосується безпеки життя, то лише третина українців не боїться ходити по вулицях вночі. До речі, українці другі з кінця в списку готовності допомогти незнайомцям та лише 5 % роблять регулярні пожертви на благодійність.

Світовий Банк зазначив, що в 46 країнах, які розвиваються (з 59 розглянутих), нерівність за останні десять років зростає. Так, доповідь ООН про світовий економічний розвиток, яка опублікована у 1999 р., відзначила той факт, що три самих багатих чоловіки планети (засновник компанії Microsoft Білл Гейтс, султан Бру-

нею і родина, що контролює мережу магазинів Wal-Mart) мають у своєму розпорядженні активи, що у сукупності перевищують ВВП сорока трьох найменш розвинутих країн світу. Звичайно говорити про несправедливий розподіл коштів можливо, проте цікавим стало дослідження Нобелівського лауреата 1998 р. індійського економіста, що працює у Великобританії, Амартія Сена, який у своїх працях, присвячених вивченню проблеми бідності та голоду в країнах, що розвиваються, стверджував, що вони пов'язані зовсім не з недоліком продуктів харчування, а з поганим управлінням економікою і нерівномірним розподілом ресурсів. І з цим неможливо не погодитись.

У цілому проблема бідності в Україні має певні особливості, у відповідності до яких бідними стали люди, які свого часу чесно працювали дотримуючись законів, що є свідченням порушень принципових засад формування вартості людського капіталу і системи оплати праці. Також це явище всупереч поширеній думці з'явилося не з перебудовою, реформами та становленням української держави, йому передували серйозні макроекономічні процеси попередніх десятиріч.

Українці (49 місце) бідніші за росіян і литовців. Такі дані містяться у «Звіті про світове багатство 2012 року» німецької страхової компанії Allianz, яка оцінила країни за рівнем доходів їхніх громадян, передає Тиждень.ua з посиланням на Die Presse. Найбіднішими виявилися громадяни Індонезії (467 євро), Казахстану (539 євро) та Індії (643 євро). У Литві доходи громадян минулого року становили 1,4 тис. євро, Росії — 1,55 тис. євро, Колумбії — 1,56 тис. євро, Туреччині — 1,66 тис. євро [9].

За межею прожиткового мінімуму (тотальної бідності) в Україні проживає 15,2 % населення, повідомили в українському відділенні ООН у липні цього року. При цьому, за даними організації, в період з 2010 по 2011 рік рівень абсолютної бідності скоротився на 3,3 %.

У листопаді 2011 року зазначалось, що вартість робочої сили в Україні одна з найдешевших в Європі. Причому з кожним роком українці в реальних цифрах заробляють усе менше. На початок 90-х років частка оплати праці в собівартості продукції становила в середньому близько 33 %, хоча на Заході в цей же період цей показник становив 40—45 % (зараз у високотехнологічних галузях — до 60 %). На кінець 2011 року частка оплати праці в собівартості продукції в середньому не перевищувала 10—12 % [9].

Сьогодні одна година роботи в країнах ЄС коштує в середньому 23 євро (244 грн), що у 16 разів більше, ніж заробляє українець.

Згідно із доповіддю, оприлюдненою Міжнародною організацією праці, не дивлячись на мільйони робочих місць, створених у світовій економіці з початку 1990-х років, різниця статків між багатими і бідними стає все більшою. Як зазначається в документі, з 1990 по 2007 рік рівень зайнятості працездатного населення планети виріс на 30 %. Проте за цей самий період розрив у прибутках 10 % найзабезпеченіших шарів і 10 % найбідніших виріс на 70 % [3].

Для України характерною є ситуація, коли більш високий дохід не гарантує збільшення можливостей задоволення базових потреб людини, оскільки в дію вступають інші важелі, такі, як регіональні особливості, місце проживання тощо. Ще однією особливістю, яка визначає профіль бідності в Україні, є склад сім'ї. В бідних сім'ях, як правило, більше дітей (особливо віком до 3 років) та більше осіб похилого віку, ніж у сім'ях, які не належать до малозабезпечених.

Щодо проблеми нерівномірного розподілу, то вона дійсно не сприяє формуванню та розвитку середнього класу суспільства. В Україні є велика прірва між бідним населенням і багатими, а отже середнього класу фактично не існує, хоча за різними соціологічними дослідженнями до кризи 50 % громадян України вважали

себе представниками середнього класу. Проте на сьогодні експерти за додатковими психологічними та майновими ознаками визначили, що лише 15—17 % жителів України можна вважати його представниками.

Подолання бідності є неефективним, якщо здійснюється лише за рахунок державної підтримки малозабезпечених, тоді як більш активні заходи, зокрема забезпечення працюючих громадян або безробітних робочими місцями, комфортними умовами праці та гідною оплатою праці є доречним елементом державної політики на ринку праці, який і сприятиме формуванню сильного конкурентоспроможного середнього класу в суспільстві.

Висновки. Розповсюдження бідності в Україні у роки ринкових реформ — це результат не лише зниження обсягів та рівня виробництва, високого рівня інфляції, але й наслідок відсутності ефективних державних механізмів щодо сприяння адаптації населення до нових економічних умов.

Виходячи із зазначеного, вважаємо за доцільне розробку та впровадження нової державної стратегії подолання бідності, яка має передбачити наступне: по-перше, розмір мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії та всіх видів допомог повинен відповідати рівню прожиткового мінімуму; по-друге, в основі соціального законодавства має бути система взаємопов'язаних соціальних нормативів, базовими з яких є визначення фізіологічного, прожиткового і соціального мінімумів; по-третє, здійснити перехід соціальної політики на переважно активні заходи, стимулюючи активізацію власних зусиль працездатного населення; по-четверте, ввести принцип адресності при наданні всіх видів допомог для забезпечення ефективності системи соціального захисту; по-п'яте, створити єдину інформаційну систему з метою спрощення процедури надання всіх видів допомог і фінансового контролю.

Таким чином, запропоноване вдосконалення існуючого законодавства повинно поліпшити становище найбільш незахищених його верств. Але загрозливі масштаби бідності та виникнення явища застійної бідності вимагають від держави першочергових дій, направлених на поліпшення становища зубожілих верств. У зв'язку з цим виникає необхідність прийняття спеціальної державної програми, мета якої полягає в покращенні становища бідних верств населення шляхом поступового підвищення їх доходів до межі бідності, ліквідації негативних соціальних наслідків, пом'якшення соціально-психологічної напруги у суспільстві.

Література

1. Ковальчук *И.* Украинцы черствы, но мобильны и образованны / *И. Ковальчук* // Сегодня от 29.10.2010. — № 240(3664). — С. 7.
2. Ярошенко *В.* Проблема конкурентоспособности національного ринку праці України [Текст] / *В. Ярошенко* — Україна: аспекти праці. — 2008. — № 6. — С. 10—17.
3. Американські економісти доводять: бідність призводить до насильства і навпаки. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.newsru.ua/world/23dec2008/roogviolence.html>
4. Кількість таких, що голодують, у світі зменшилася на 100 млн. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vkurse.ua/ua/society/umenshilos-na-100-mln.html>
5. Подолання бідності в Україні. Аналітичний огляд. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_24267mdgp.pdf
6. Реалії та перспективи подолання бідності в Україні. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cpsr.org.ua>
7. Саміт ООН у Римі щодо боротьби з голодом: у світі щосекунди помирає людина. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.newsru.ua/world/16nov2009/golodnyj_samit.html
8. У двох областях України за межею бідності живе майже половина населення. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.liga.net/ukr/news/NU111398.html>

9. Українці - одні з найдешевших працівників у Європі. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.newsru.ua/finance/21nov2011/rabsila.html>

Стаття надійшла до редакції 27.05.2013 р.

УДК 005.95/.96

Ілюченко І.І.,
аспірант

Пінчук С.М.,
магістрант

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглянуто проблему формування лідерських компетенцій у фахівців економічного профілю.

В статье рассматривается проблема формирования лидерских компетенций у специалистов экономического профиля.

The article touches upon the problem of leadership competencies in the professional economic profile.

Ключові слова. Лідер, лідерські компетенції, якості лідера, лідерські уміння.

Ключевые слова. Лидер, лидерские компетенции, качества лидера, лидерские умения.

Keywords. Leader competence, leadership competencies, leadership qualities, leadership skills.

Вступ. У сучасному суспільстві інтерес до проблематики лідерства істотно зростає. Це обумовлено тим, що проблема лідерства є ключовою для досягнення ефективної діяльності організації. Лідерство є тим видом діяльності, який пронизує всю систему управління.

У сучасних умовах випускники вищих навчальних закладів повинні володіти не лише професійними знаннями, уміннями та навичками, але й певним набором лідерських компетенцій, які дозволять їм успішно реалізувати свій потенціал у практичній діяльності. Тому перед вищою школою стоїть завдання сформуванню певний набір лідерських компетенцій майбутніх фахівців економічного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою лідерства широко займалися і розробляли її такі зарубіжні фахівці, як: Р. Танненбаум, П. Друкер, Ф. Фідлер, В. Врум, Ф. Йеттон, М. Мескон, П. Херс і К. Бланшард та інші.

Згідно з визначенням Дж. Террі, лідерство — це вплив на групи людей, який спонукає їх до досягнення спільної мети. Р. Танненбаум, І. Вешлер і Ф. Масарик визначали лідерство як міжособову взаємодію, що виявляється в конкретній ситуації за допомогою комунікаційного процесу і спрямована на досягнення цілей [4].

Окрім зарубіжних науковців, проблемою лідерства цікавились російські та українські науковці, а саме: Є. А. Абалкін, В. Ф. Ануфрієв, В. Д. Гончаров, О. М. Дубравська, Є. С. Кузьмін, О. К. Маковський, Н. Ф. Маслова, Б. Д. Паригін, О. Г. Романовський, Ф. І. Хміль, Л. І. Уманський та інші.

Зокрема, О. М. Дубравська визначала лідерство як взаємовплив між лідером і членами групи, які залежать один від одного в процесі досягнення спільних цілей у груповій ситуації. Подібний взаємовплив визначається такими змінними, як ха-